

อุปาสกะปฏิบัติ

ของ

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ

กรมพระยาวชิรญาณวโรรส

พิมพ์ครั้งที่ ๑๐๐๐ ฉบับ

พ. ศ. ๒๔๕๗

ราคาเล่มละ ๑๕ บาท

ค.๖

ค 04064

อภินันทนาการ

จาก

ห้องสมุดกระทรวงศึกษาธิการ

อุปาลกะปฏินัยศีล ๓

ของ

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ

กรมพระยาวชิรญาณวโรรส

พิมพ์ครั้งที่ ๕๐๐๐ ฉบับ

พ. ศ. ๒๔๕๗

ราคาเล่มละ ๓๕ สตางค์

กรุงเทพฯ ๑ เติลเมล์

อุปาสะกะปะฏิบัติ

กฤหัสถ์ชนผู้มีกมลเลื่อมใส ในพระรัตนตรัย เพราะได้ฟังธรรมเทศนา แต่ที่จำเพาะพระพักตรพระผู้มีพระภาคเจ้า หรือเพราะได้ฟังแต่พุทธสาวก แลพุทธศาสนิกะบัณฑิตอื่นๆ แล้วถึงพระรัตนตรัย คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เปนสาระณะที่พึ่งที่ระลึก ชายชื่อว่าอุบาสก หญิงว่าอุบาสิกา แปลว่า ผู้เข้าพึ่งพิงพระรัตนตรัย ด้วยใจของตน ฯ

วิธีเครื่องแสดงตนเป็นอุบาสก อุบาสิกา ซึ่งมาในบาฬีที่สุตแห่งพระสูตรต่างๆ โดยมากว่า “เอสาหัม ภันเต ภะกะวันตัม สาระณัม กัจจามิ รัมมัญจะ ภิกขุ

สัมมัญจะ อุปาสะกัม (หญิงว่าอุปาสีกัมแทนอุปาสะกัม) ม
 ณะกะวา ธาเรตุ อัสชะตักเค ปาณูปะติ สະระณิ คะติ”
 แปลความว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์
 นี้ถึงพระผู้มีพระภาค กับทั้งพระธรรมแลพระสงฆ์
 เปนสະระณะที่พึ่งที่ระลึก ขอพระผู้มีพระภาคเจ้าจง
 ทรงไว้ ซึ่งข้าพระองค์ว่าเป็นอุบาสกอุบาสิกา ถึงซึ่ง
 สະระณะเข้าไปใกล้ตลอดชีวิต ในกาลมีวันนี้เป็นต้น
 ไป” วาจานี้เป็นคำสำหรับกล่าวถึงสະระณะ ในที่
 จำเพาะพระพักตรพระผู้มีพระภาคเจ้า เมื่อพระผู้มี
 พระภาคเจ้าประวินิพพานแล้ว ควรจะกล่าววาจาแสดง
 ตนเป็นอุบาสกอุบาสิกา ถึงสະระณะในที่จำเพาะหน้า
 แห่งภิกษุสงฆ์ดังนี้ว่า “เอสาหัม ภันเต สุจิระประ
 นิพพุตปิ ตัม ณะกะวันตัม สະระณัม คัจฉามิ สัมมัญจะ ภิกขุ

สัมมัญจะ อุปาสะกั (หญิงว่าอุปาสิกั แทนอุปาสะกั)
 มี สัมโฆ ธาเรตุ อัมมะตักเค ปาณเปตติ สะระณิ คะตัม"
 แปลความว่า "ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้านี้ถึงซึ่ง
 พระผู้มีพระภาคเจ้านั้น แม้ประวินิพพานแล้วนานดี
 กับทั้งพระธรรมแลพระสงฆ์ ว่าเป็นสระณะที่พึงที่
 ระลึก ขอสงฆ์จงทรงจำไว้ ซึ่งข้าพเจ้าว่าเป็นอุบาสก
 อุปาสิกา ถึงซึ่งสระณะเข้าไปใกล้ตลอดชีวิต ใน
 กาลมีวันนี้เป็นต้นไป" ฯ

ในอรรถะกะถา แสดงอาการถึงสระณะสี่อย่าง
 คือความมอบให้ซึ่งตน ๑ ความเป็นผู้มีพระรัตนตรัย
 นั้น เป็นที่ไปในเบื้องหน้า ๑ เข้าไปถึงซึ่งความเป็นศิษย์ ๑
 ความนอบน้อม ๑ ความสละซึ่งตนแก่พระรัตนตรัย
 มีพระพุทธเจ้าเป็นต้นด้วยคำอย่างนี้ว่า "ข้าพเจ้ามอบ

ให้ซึ่งคนแก่พระพุทธรูเจ้า แก่พระธรรม แก่พระ
สงฆ์ ตั้งแต่วันนั้นเป็นต้นไป " ชื่อว่าความมอบให้ซึ่ง
คน ความเป็นผู้มีพระรัตนตรัยนั้นเป็นที่ไป ในเบื้อง
หน้าด้วยคำอย่างนี้ว่า "ท่านทั้งหลายจงทรงไว้ว่า ข้าพเจ้า
มีพระพุทธรูเจ้า พระธรรมพระสงฆ์เป็นที่ไป ในเบื้องหน้า
ตั้งแต่วันนั้นเป็นต้นไป " ชื่อว่าความเป็นผู้มีพระรัตน
ตรัยนั้น เป็นที่ไป ในเบื้องหน้า เข้าไปถึงซึ่งความเป็น
ศิษย์ ด้วยคำอย่างนี้ว่า " ท่านทั้งหลายจงทรงไว้ซึ่ง
ข้าพเจ้าว่าเป็นอันเตวาสิกของพระพุทธรูเจ้า ของพระ
ธรรม ของพระสงฆ์ ตั้งแต่วันนั้นเป็นต้นไป " ชื่อ
ว่าเข้าไปถึงซึ่งความเป็นศิษย์ ความทำซึ่งความตก
ต่ำเป็นอย่างยิ่ง ในพระรัตนตรัยมีพระพุทธรูเจ้า เป็น
ต้นด้วยคำอย่างนี้ว่า "ท่านทั้งหลายจงทรงไว้ซึ่งข้าพเจ้า

ว่า ทำอยู่ซึ่งการกราบไหว้ การลูกรับอัญชลีกรรม
 แลสามิจิกรรมแก้วตฤทังสาม มีพระพุทธเจ้าเป็นต้น
 ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป" ชื่อว่าความนอบน้อม สະระณะ
 ที่บุคคลทำอาการส่ออย่างนี้ อย่างใดอย่างหนึ่งถือเอา
 แล้ว ชื่อว่าถือเอาแล้วดี ๆ

วิธีเครื่องถึงสະระณะที่กล่าวมานี้ ก็เป็นสัทว่า
 เครื่องแสดงความเลื่อมใส ให้ผู้นับแห่งผู้ที่เลื่อม
 ใสแล้วเท่านั้น เพราะว่าถ้าใจเลื่อมใสถึงพระรัตน
 ตรัยเป็นที่พึ่ง ในความปฏิบัติดีออกจากทุกข์จริง
 แล้ว แม้ถึงจะไม่กล่าววาจาประกาศตนให้ผู้อื่นทราบ
 ก็คงเป็นอันถึงสະระณะอยู่นั่นเอง ความถึงสະระณะ
 นี้มิใช่จะสำเร็จด้วยสัทว่าวาจา ย่อมสำเร็จด้วยใจ
 เหตุนี้บุคคลที่ไม่มีศรัทธาเลื่อมใส ในพระรัตนตรัย

ไม่ประณีตดีตามโอวาทคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าจะ
เป็นอุบาสกอุบาสิกาไม่ได้เลย ฯ

ความถึงสระณะนี้ จะแตกจะทำลายก็เพราะ
นับถือสิ่งอื่น ว่าประเสริฐกว่าพระรัตนตรัย จะ
สมบุรณ์ก็ด้วยเหตุนั้นว่าพระรัตนตรัยประเสริฐกว่าสิ่งอื่น
เหตุนี้ในอรรถกะถาจึงกล่าวว่ “พระญาติของพระ
ผู้มีพระภาคเจ้าถวายบังคมพระองค์ ด้วยคิดว่าเป
นญาติของตนก็ดี ผู้ใดผู้หนึ่งไหว้พระองค์เพราะความ
กลัวว่า พระองค์มีอำนาจใหญ่เป็นที่บูชาของพระ
เจ้าแผ่นดิน เมื่อตนไม่ไหว้ก็จะพึงทำความฉิบหายให้
ก็ดี ผู้ใดผู้หนึ่งระลึกถึงศิลปศาสตรอันตนเคยเรียน
แล้ว ในสำนักพระผู้มีพระภาคเจ้า เมื่อครั้งพระองค์
ยังเป็นพระโพธิสัตว์ หรือได้ฟังคำสอนในกาลเมื่อ

พระองค์ได้ตรัสรู้แล้ว เป็นต้นว่า ให้บัณฑิตผู้อยู่
ครองเรือน แบ่งโอกาสให้เป็นสี่ส่วน บริโภคด้วยส่วน
อันหนึ่ง ประกอบการงานด้วยส่วนทั้งหลายสอง เก็บ
ส่วนที่สัไว้เพื่อจะได้มีในเวลาอันตะรายแล้ว ไหว้พระ
องค์ด้วยจิตว่าเป็นอาจารย์ที่ดี ไม่เป็นอันถึงสระณะ
ผู้ใดไหว้พระองค์ ด้วยจิตว่าพระองค์เป็นผู้ควรซึ่งทักษ
ณานุโมทนาในโลก ผู้นั้นแลชื่อว่าเป็อันถึงสระณะฯ

เมื่ออุบาสกอุบาสิกา มีสระณะอันถือเอาแล้ว
อย่างนี้ ไหว้ญาติของตนแม้บวชในตติยยะปะวิพชาขก
ด้วยจิตว่าเป็นญาติของตน สระณะคมนี้นี้ก็ไม่แตก
ไม่ต้องกล่าวถึงผู้ไหว้ญาติที่ไม่ได้บวช ถึงไหว้พระเจ้า
แผ่นดินด้วย ความกลัวก็เหมือนอย่างนั้น สระณะ
คมนี้นี้ไม่แตก เพราะว่าพระเจ้าแผ่นดินนั้นเป็นผู้อัน

ชาวแวนแคว้นบูชาแล้ว เมื่อใครไม่ไหวก็พึงทำความ
 พิณาศให้ ถึงไหว้ติดติบะผู้ให้ศึกษาศิลปะศาสตร์อัน
 ใดอันหนึ่ง ด้วยคิดว่าเปนอาจารย์ของตนก็อย่างนั้น
 สະระณะกมน์ ไม่แตก" ฯ

อาศัยคำในอรรถะกะถา กล่าวอย่างนี้ห้ามความ
 เหนของคนบางพวก ที่ถือว่าไหว้พระเจ้าแผ่นดิน
 แลญาติที่เป็นภคุหัตถ์ไม่ได้ ถ้าไหว้ดังนั้นสະระณะ
 กมน์แตก ความเหนของคนจำพวกนั้น อະนุมาณดู
 เหนจะเป็นเพราะได้เหนภิกษุสามเณร ไม่ไหว้ภค-
 หัตถ์ตามพุทธะบัญญัติห้าม ก็ถ่อมมันไปอย่างนั้น การ
 ไหว้พระเจ้าแผ่นดินผู้ปกครองประชาชน ให้อยู่เป็น
 สุขสำราญปราศจากอันตราย ไม่มีโทษแก่ภคุหัตถ์ผู้
 ถึงสະระณะ ข้อนี้ก็ควมมีปรากฏมาในอรรถะกะถาว่า

ฉัตตะปาณิ อุบาสกผู้เป็นพระอนาคามิ เมื่อมา
 ยังก่เผือกได้ถวายบังคมพระเจ้า บัสนะเทโกสลดังนี้
 ต่อเมื่อใดไหว่ด้วยความนับถือ ว่าประเสริฐกว่าพระ
 รัตนตรัย สละละคนนี่จึงเป็นอันแตก ผู้ที่ไหว่รูป
 เคารพในศาสนาอื่น มีไม้ก่งเขนเป็นต้น ด้วยถือ
 ว่าเป็นที่ระลึกที่พึงของตน สละละคนนี่แตกแท้ ๆ

ชายหญิงผู้ปฏิบัติตนว่า เป็นอุบาสกอุบาสิกา
 ตั้งอยู่ในสละละแล้ว ต้องสังวรในศีลห้าประการเป็น
 นิตยเสมอไปไม่มีวันเว้น ศีลห้าประการนั้น คือ เว้น
 จากฆ่าสัตว์ ๑ เว้นจากลักทรัพย์ ๑ เว้นจากความ
 ประพฤติผิดในกาม ๑ เว้นจากกล่าวคำเท็จล่อลวงผู้
 อื่น ๑ เว้นจากดื่มน้ำเมา คือ สุราเมรัย ๑ ความงด
 เว้นจากเวรห้าประการนี้ เรียกว่านิตยะศีล เพราะเป็น

ศีลอัน อุบาสก อุบาสิกา จะพึง รักษาเป็นนิตยไม่มีเวลา
 วาง ยังศีลอีกแปดประการคือ เว้นจากฆ่าสัตว์ ๑
 เว้นจากลักทรัพย์ ๑ เว้นจากกรรมมิใช่พรหมะจรรย์ ๑
 เว้นจากกล่าวเท็จ ๑ เว้นจากดื่มสุราเมรัย ๑ เว้นจาก
 กินอาหารในเวลาวิกาล ก่อตั้งแต่อาทิตย์เที่ยงแล้ว
 ไปจนถึงเวลาอรุณขึ้นใหม่ ๑ เว้นจากพ้อนรำขับ
 ร้อง แลประโคมเครื่องประโคมด้วยตนเอง แล
 ดูกการเล่นเช่นนั้น แลตกแต่งประดับกายด้วยดอกไม้
 ของหอม เครื่องย้อมทากายให้มีผิวงามแลเครื่อง
 ประดับ ๑ เว้นจากนั่งนอนบนเตียงตั้งมีท้าวสูงกว่า
 ประมาณ แลเบาะฟูกภายในมีนุ่นสำลี แลเครื่อง
 ลาภวิจิตรด้วยทองเงิน ๑ เรียกว่าอุโบสะละศีล เปน
 ศีลวิเศษอันอุบาสกอุบาสิกาจะพึงเข้าพักอยู่ในกาลเปน

ครั้งเป็นคราว คือวันที่สิบสี่ค่ำหรือวันที่สิบห้าค่ำ
 แลวันที่แปดค่ำ เพื่อประโยชน์แก่ความสังคายนาแล
 จิตต์เป็นครั้งเป็นคราว ฯ

อนึ่งกุศลกรรมบถสิบประการ ที่เรียกว่าอาคิริยะ
 วินัยข้อปฏิบัติ เครื่องฝึกกายวาจาใจของคฤหัสถ์
 ก็เป็นข้อปฏิบัติของอุบาสกอุบาสิกาด้วย กุศล
 กรรมบถนั้นจัดตามทวารเป็นสามคือ กายกรรม ๑ วจี
 กรรม ๑ มะโนกรรม ๑ กายะกรรมสามอย่างคือ เว้น
 จากฆ่าสัตว์ ๑ เว้นจากลักทรัพย์ ๑ เว้นจากความ
 ประพฤติผิดในกาม ๑ วจีกรรมสี่คือ เว้นจากกล่าว
 คำเท็จ กล่าวแต่คำที่แท้จริง ๑ เว้นจากกล่าวคำส่อ
 เสียดยุยงผู้อื่นให้แตกร้าวกัน กล่าวแต่คำที่จะชักนำ
 ผู้อื่นให้พร้อมเพรียงกัน ๑ เว้นจากกล่าวคำหยาบ
 กล่าวแต่คำที่ไพเราะ ๑ เว้นจากกล่าวคำเพ้อเจ้อ กล่าว

แต่คำที่เป็นประโยชน์ ๑ มะโนกรรมสามคือไม่เพ่ง
 คิดอยากได้ของผู้อื่นด้วยจิตต์โลภจะเอาเปล่า ไม่
 คิดที่จะแลกเปลี่ยนซื้อขาย ๑ ไม่พยายามคิดผูกเวร
 แข่งสัตว์ที่ตนเคืองแค้นให้ฉิบหายล้มตาย มีจิตต์
 เมตตากรุณาจิตจะให้มีสัตว์ที่เป็นเพื่อนเกิดแก่เจ็บ
 ตายด้วยกัน พ้นจากทุกข์เป็นสุขถ้วนหน้า ๑ มีความ
 เหนออันชอบถูกตามคลองธรรมที่แท้จริง เป็นต้นว่า
 เหนอว่าทานที่บุทคลบริจาคแล้ว ศีลที่บุทคลรักษา
 ดีแล้ว ภาวนาที่บุทคลหมั่นอบรมดีแล้วมีผลอ
 นิสงส์ แลเห็นความว่าปะฏิบัติดีบำรุงบิดามารดาเป็น
 ความดีความชอบ ๑ ข้อปะฏิบัติดีสืบประการนี้ชื่อ
 ว่ากุศลกรรมบถ เพราะเป็นทางที่จะให้ผู้ปฏิบัติ
 ดำเนินถึงสุขในปัจจุบัณแลภายนา ฯ

หนึ่งอุบาทกุบาทิกา ผู้ถึงสระณะแล้วต้อง
 เว้นจากความเลียงชีวิตผิด คือคคโกงล่อลวงลักถ้อ
 เบียดเบียดบีบบั่นผู้อื่นเลียงชีวิต แลขายของไม่ชอบ
 ธรรม เลียงชีวิตด้วยทรัพย์ที่ตนแสวงหามาได้โดย
 ชอบธรรมสุจะริต เป็นต้นว่าทำนาทำสวน แล
 การค้าขายที่ชอบธรรม ความค้าขายของไม่ชอบธรรม
 นั้นมาในบาฬีห้าประการ คือ ขายเครื่องประหาร ๑
 ขายมนุษย์ ๑ เลียงสัตว์ฆ่าเอาเนื้อขาย ๑ ขายน้ำ
 เมา ๑ ขายยาพิษ ๑ ขายเครื่องประหารนั้น ท่าน
 ห้ามเพราะ เป็นเหตุเบียดเบียดสัตว์อื่น ให้ลำบากล้ม
 ตาย ขายมนุษย์นั้นท่านห้าม เพราะมนุษย์เป็น
 สัตว์มีชาติเสมอกัน ไม่ควรจะทำให้เป็นทาส การ
 เลียงสัตว์ฆ่าเอาเนื้อขายนั้น ท่านห้ามเพราะเป็น

เหตุปราศจากเมตตากุศล ขายน้าเมานั่นท่านห้าม
 เพราะเป็นเหตุที่จะทำผู้ดื่มให้เลียบสะติ แล้วประมาท
 ทำความชั่วต่างๆ ขายยาพิษนั่นท่านห้าม เพราะเป็น
 เครื่องทำลายชีวิตของสัตว์ อุบายเครื่องเลียงชีวิต
 อันใด สำเร็จเพราะล่อลวงเบียดเบียนผู้อื่น แม้
 ไม่ฆ่าในบาป ถึงกระนั้นก็ไม่ควรประกอบขึ้น ฯ

สระณะกมน์ สีล แลความเลียงชีวิต
 ขอบธรรมนี้ ชื่อว่าเป็นสมบัติของอุบาสก อนึ่ง
 ธรรมห้าประการคือ ศรัทธา ๑ สีล ๑ ไม่ถือมงคล
 ตื่นข่าว คือเชื่อต่อกรรมไม่เชื่อมงคล ๑ ไม่แสวง
 หาทักษิณียะะบุทล ในภายนอก พุทธศาสนานี้ ๑
 บำเพ็ญทักษิณียะะแต่ในพุทธศาสนานี้ ๑ ก็ชื่อว่า
 เป็นสมบัติของอุบาสกด้วย อุบาสกอุบาสิกาทิ

บริบูรณ์ด้วยสมบัติดีดังกล่าวนั้น ควรจัดว่าเปน
 อุบาสกอุบาสิกาผู้เข้านั่งใกล้พระรัตนตรัยด้วยใจแท้ ๆ
 ความวิบัติดีแห่งสระณะกมนั้น คือ แลความ
 เลี้ยงชีวิต ชื่อว่าเปนวิบัติดีของอุบาสก อนึ่งโทษ
 ห้าประการ คือไม่มีศรัทธา ๑ ไม่มีศีล ๑ ถ่อมงคล
 ตื่นขำว คือเชื่องมงคลไม่เชื่อกกรรม ๑ แลวงหาทักษิ-
 เณยยะบุคคล ในภายนอกพุทธศาสนาชั้น ๑ บำเพ็ญ
 ทักษิณาในภายนอกพุทธศาสนาชั้น ๑ ก็ชื่อว่าเปน
 วิบัติดีของอุบาสกด้วย อนึ่งพระพุทธเจ้าทรงอนุญาต
 ให้สงฆ์สาวกประกาศ ไม่ให้กบอุบาสกอุบาสิกาผู้
 ประกอบด้วยโทษแปดประการ เรียกว่าวิธีกวัมบาตร
 โทษแปดประการนั้น คือ อุบาสกอุบาสิกาพูดกล่าว
 โทษพระพุทธเจ้า ๑ พูดกล่าวโทษพระธรรม ๑ พูด

กล่าวโทษพระสงฆ์ ๑ ขวนขวายเพื่อจะไม่ให้ภิกษุทั้งหลายมีลาภ หรือเพื่อให้เสื่อมจากลาภ ๑ ขวนขวายเพื่อสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ คือความฉิบหายของภิกษุทั้งหลาย ๑ ขวนขวายเพื่อให้ภิกษุทั้งหลายอยู่ไม่ได้ ๑ พูดคำว่าเลียดสัสภิกษุทั้งหลาย ๑ ยุภิกษุทั้งหลายให้แตกกัน ๑ อุบาสกอุบาสิกาผู้ประกอบด้วยโทษแปดประการนี้ ถ้าสงฆ์ปรารถนาจะสวดคว่ำบาตรได้ ตั้งแต่สวดคว่ำบาตรแล้วไป อุบาสกอุบาสิกาผู้นั้น อันภิกษุองค์ใดองค์หนึ่งไม่ควรคบ ด้วยเข้าไปยังตระกูลของเขา รับบิณฑิยส์หรืออำมริษอื่นๆ หรือให้พัสดุสิ่งของของตนแก่เขา แม้เขาจะเป็นญาติหรือเป็นคนประวาระณา ก็ไม่ควรออกปากขอ หรือเขาจะให้เอง ก็ไม่ควรรับ ต่อเมื่อใด อุบาสกอุบาสิกาผู้ที่ถูกคว่ำ

บาตรนั้น ประพฤติดีประพฤติชอบ เว้นจากโทษ
 เปิดประการนั้นแล้ว ประณีตญาณตนยอมรับสารภาพ
 เพราะโทษที่กระทำผิด แล้วขอจะมาสงฆ์ให้อุดโทษ
 ตั้งสำรวมระวังต่อไป สงฆ์สวดประกาศยกโทษให้
 เรียกว่าวิธีหงายบาตร เมื่อนั้นอุบาสกอุบาสิกานั้น อัน
 ภิกษุทั้งหลายควรจะคบได้อย่างเก่า แม้โทษเปิด
 ประการนี้ ก็ชื่อว่าเปนวินัยดีของอุบาสกด้วย อุบาสก
 อุบาสิกาที่พร้อมด้วยวินัยดีเช่นนี้ ไม่ควรจะกล่าวว่า
 เปนอุบาสกอุบาสิกาเลย ฯ

ชายหญิงผู้ประณีตญาณ ตนว่าเปนอุบาสกอุบาสิกา
 ควร จะศึกษาให้รู้ให้เข้าใจ ข้อ ประณีตดี ของอุบาสกที่
 ที่กล่าวมานั้นแล้ว ประพฤติให้บริบูรณ์เสมอทุกเมื่อ
 ไปไม่ว่าที่ลับที่แจ้ง เมื่อเป็นเช่นนั้น ความประพฤติของ

คนจะได้สมกับประณิญา และได้เป็นแบบอย่างแก่
ประชุมชน ในภายหลังสืบๆ ไปด้วย ฯ

อุบาทถุบาทถิกา ผู้ประณิญาด้วยศีลอันเป็น
เครื่องสกัดกั้น ความประพฤติชั่วทางกายวาจาซึ่งเป็น
เครื่องเบียดเบียนผู้อื่น แลนำทุกข์มาแก่ตนดังนี้แล้ว
ควรเจริญสมณะภาวะนา แลวิปัสสนาภาวนา
เพื่อจะห้ามปราม กิเลสบาปธรรม เครื่องเศร้าหมองจิตต์
อันเป็นเหตุให้ประพฤติทุจริตด้วยกายวาจาใจ ทำตน
แลผู้อื่นให้ได้ความร่ำเอน ความที่จิตสงบระงับ อัน
บุคคลควรจะทำให้เกิดมีชื่อว่าสมณะภาวะนา ปิณญา
อันเห็นแจ้งในกองสังขารนามรูปโดยลักษณะ คือ
ความเป็นส่วนๆของสังขาร แลลักษณะที่มีเสมอไป
แก่สังขารทั้งปวง คือไม่เที่ยงเป็นทุกข์ไม่มีตน ที่

บุคคลควรจะให้เกิดขึ้น ชื่อวิปัสสนาภาวณะ สาธุ
 ชนผู้เจริญสมณะภาวณะ ฟังทำในใจในสถานทั้งห้า
 ที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสสอนให้หญิงชาย กฤหัสถ์
 บัณฑิต หมั่นพิจารณาเนืองๆ ทุกวันๆ ในสถานทั้ง
 ห้านั้น สถานที่ต้นให้พิจารณาว่า “เรามีความแก่เป็น
 ธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความแก่ไปได้” สถานที่สองให้
 พิจารณาว่า “เรามีความเจ็บไข้เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้น
 ความเจ็บไข้ไปได้” สถานที่สามให้พิจารณาว่า “เรา
 มีความตายเป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความตายไปได้”
 สถานที่สี่ให้พิจารณาว่า “เราจะต้องพรัดพรากจาก
 บุคคล แลสิ่งของที่รักที่ชอบใจ” สถานที่ห้าให้
 พิจารณาว่า “เรามีกรรมเป็นของตนทำดีก็จักได้ดี ทำ
 ชั่วก็จักได้ชั่ว” ฯ

ความแก่ ความเจ็บ ความตาย ก็รู้จักอยู่ด้วยกันทุกคน ไม่ต้องกล่าวว่ายืดยาวแต่ไม่สงสัยด้วยกันทุกคนว่า จะไม่มีมาถึงตนเรารู้อยู่ด้วยกันทุกคนว่า เมื่อมาถึงแล้ว ใครๆ จะหลบหลีกให้พ้นไม่ได้เลย เมื่อเป็นอย่างนี้ดูเหมือนว่าความพิจารณาสถานที่สามนี้ ไม่น่าอัศจรรย์อะไรเลย ถึงกระนั้นความพิจารณาสถานที่สามนี้ มีคุณค่าควรจะเห็นได้เป็นอย่างมาก เพราะถึงจะทราบว่า ความแก่ ความเจ็บ ความตายนี้ มีเป็นธรรมดาทุกผู้ทุกคนก็จริงอยู่ แต่ความประมาทมัวเมาว่า “เดี๋ยวนี้เรายังเป็นหนุ่มสาวอยู่ยังไม่แก่ จะแก่ต่อเมื่ออายุล่วงไปมากแล้ว เดี่ยวนี้เรายังไม่เป็นผู้มักเจ็บไข้ จะเป็นผู้มักเจ็บไข้ก็ต่อเมื่อแก่ เดี่ยวนี้เรายังห่างต่อความตาย จะตายก็ต่อเมื่อแก่แล้ว” ยัง

เป็นไปมาก ในสันดานของ ผู้ที่ไม่ได้พิจารณาสถานที่
 สามนี้ เมื่อความมัวเมาประมาณเป็นไปมากแล้ว ก็
 พาให้ผู้นั้นลืมสติเกิดกำเริบในใจ ประพฤติทุจริตด้วย
 กาย วาจา จิตร์ แสวงหากรรมมถ์บำรุงตนให้เป็นสุข
 โดยทางผิดไม่ชอบธรรม เมื่อเป็นเช่นนี้ความที่หวัง
 ว่าประกอบกรอย่างนี้ จะได้รับความสุขสบายกายสบาย
 ใจก็กลับเป็นได้ทุกข์ไปเพราะความชั่วที่ประกอบอาสรัย
 ความมัวเมา เป็นมูลรากเดิม นั้น เมื่อมาพิจารณาใน
 สถานที่สามนั้นอยู่เนืองๆ เตือนใจให้เห็นว่า “ วัช
 คือความเป็นหนุ่มสาวนี้ไม่ยั่งยืนถาวร เปรียบเหมือน
 ด้วยดอกไม้ที่แย้มแลบาน ไม่ช้านานก็จะเหี่ยวแห้ง
 ร่วงโรยไปฉนั้น ส่วนความเป็นผู้มักเจ็บไข้เล่า มิใช่
 จะมีแก่คนแก่จำพวกเดียว ย่อมมีทั่วไปแก่เด็กหนุ่ม

สาวผู้ใหญ่ไม่เลือกหน้า ส่วนความตายเล่าก็ไม่มีจำ
เพาะต่อเมื่อแก่แล้ว ตายแต่กำลังยังเป็นเด็กແລ່หนุ่ม
สาวอยู่ ก็มีลมไป ชีวิตนี้ไม่หมั่นคงถาวร เมื่ออัน
ตะรายนภายในภายนอกมีมา ก็พลันที่จะดับได้ในทันใด
นั้น” เมื่อมาคำนึงนึกถึง ความแก่ความเจ็บความตาย
อยู่อย่างนี้ ความเมาในวัยอันงามเมาว่าไม่มีโรค แล
เมาในชีวิต ก็จะต้องสูญ หรือค่อยเบาบางลงจาก
สันดาน ฯ

อนึ่งก็รู้อยู่ด้วยกันทุกคนว่า เวลาตายจะเอา
อะไรไปด้วย แม้สักสิ่งหนึ่งก็ไม่ได้ถึงกระนั้นความ
มัวเมาประมาทว่าจะได้อะไรครอบครองไปนาน อาสรัย
ความเมาในชีวิตเป็นเหตุ ยังเป็นไปมากในสันดานของ
ผู้ที่ไม่ได้พิจารณา เมื่อความเมาดังนั้นมีแล้ว ก็ชักนำ

ให้ผู้นั้นประพฤติกว้าง เพราะบุคคลที่รักหรือของ
 ที่รักเป็นเหตุแล้ว ได้รับผลของความชั่วที่ตนประ
 พฤตินั้น เมื่อมาพิจารณาถึงความที่จะต้องละเว้น
 จากบุคคล แลของที่รักที่ชอบใจอยู่เนื่องๆ เตือน
 ใจให้เห็นว่าสมบัติที่มีวิญญาน แลหาวิญญานมิได้ทั้ง
 ปวงนี้ เวลาสมบูรณ์ก็ยังมีอยู่ ครั้นวิบัติก็มีมาแล้ว
 ก็พลันที่จะอันตะระธาน ของเหล่านั้นจะฉิบหายไป
 ก่อนตนแต่ก่อนเวลาตายบ้าง ตนจะต้องละทิ้งใน
 เวลาตายบ้าง เมื่อมาคำนึงก็อยู่อย่างนี้ ความมัวเมา
 กำหนดในของรักก็ละเสื่อมสูญ หรืออ่อนโยนเบาบางไป
 จากสันดาน ผู้นั้นย่อมไม่ประกอบความชั่วเพราะ เหตุ
 ของรักนั้น ๆ

อนึ่งที่ให้พิจารณาในสถานที่หาว่า เรามีกรรม

เปนของตน ทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่วนั้น ให้รู้ว่ามิใช่จะ
 ได้ดีหรือได้ชั่วแต่จำเพาะในชาติน้ออย่างเดียว ถึงใน
 บัจจุบันนี้ทำดีก็ได้ดีทำชั่วก็ได้ชั่ว เมื่อมาหมั่นคำนึง
 นึกอยู่เนืองๆดังนี้ ก็จะละเว้นความประพฤติกุศลชั่วเสีย
 ได้ ประพฤติแต่ความดีความชอบ แลไม่เชื่อลัทธิต
 ่ออื่นๆที่ถือว่า เหตุอื่นนอกจากกรรมจะให้สุขทุกข์ ได้
 มีถือว่า ถ้าทำกรรมมงคลในวันดีฤกษ์ดี เปนเหตุที่จะ
 ให้เกิดสวัสดิ์มงคลเจริญสุขทุกเมื่อ แลถือว่าพระ
 องค์กรพระราหูแลพระเสาร์เข้าเสวยอายุ ประทุษร้าย
 ให้เกิดทุกข์ภัยไข้เจ็บต่างๆเปนต้น ความถือวิประริต
 ดังนี้ เปนเครื่องเศร้าหมองของอุบาสกอุบาสิกาผู้ถึง
 สาระณะแล้ว นับเข้าในองค์ที่เป้นโทษว่า "ถือมงคล
 ต้นข้าว คือเชื่่อมงคลไม่เชื่อกรรม" ความพิจารณา

ในสถานทั้งหมื่อนิสงส้อย่างนี้ ๑

เมื่อสาธุชน กำหนดพิจารณาสถานทั้งห้าหรือ
สถานทั้งสามข้างต้นนี้อยู่เนืองๆ ยังไม่เกิดปัญญาเห็น
ประจักษ์แจ้ง ตามความเป็นเองของร่างกายจิตรใจจน
ถึงละสมมติได้ เปนแต่ได้ความสงบรับแห่งจิตต์
แลข่มความเมาเสียได้เท่านั้นเพียงใด ภาวนานี้ก็ยัง
จัดว่าเป็นสมณะภาวนาอยู่เพียงนั้น ต่อเมื่อใดมา
ปรารถนาแก้ความเจ็บความตาย ที่เกิดมีเป็นกรรม
ดาของกายใจเป็นอารมณ์ เกิดปัญญาเห็นว่ากายใจนี้
ไม่เที่ยงเป็นทุกข์ คือผู้ที่หลงในสมมติว่าเป็นตัวตน
อดทนได้ด้วยยาก เพราะเห็นร่างกายกับทั้งใจนี้ แปร
ปรวนไปเพราะความแก่ แลต้องทนทุกข์ยากเพราะความ
เจ็บไข้ น้อยใหญ่เป็นนิตย์ เมื่อพิจารณาถึงขั้นไปว่า

ร่างกายกับทั้งใจเป็นอยู่อย่างนี้เพราะอะไร ก็จะเห็นว่า เพราะเป็นอนัตตา ไม่ใช่ตัวตนจึงไม่ได้สมความปรารถนา ความแก่ความเจ็บความตายนี้ ไม่มีใครปรารถนารักใคร่เลย ประสงค์แต่จะให้ป็นหนุ่มสาวอยู่เป็นสุขกายสุขใจ ไม่อยากตายเลยทุกเมื่อ ก็ไม่ได้สมความปรารถนา เมื่อ อนัตตาปรากฏ อย่างนี้แล้ว ก็จะเห็นเป็นแต่ส่วน ๆ คือเป็นแต่ร่างกายกับจิตต์ใจ หรือเห็นเป็นแต่รูปกายส่วน ๑ สุขทุกข์ขุเบกขาเลย ๆ ไม่ทุกข์ไม่สุขส่วน ๑ ความจำส่วน ๑ ความคิดที่ดีชั่วหรือไม่ดีไม่ชั่วส่วน ๑ ใจที่รู้อารมณ์ส่วน ๑ เท่านั้น ส่วนเหล่านี้ไม่ใช่ของเราไม่เป็นเรา ไม่เป็นตัวตนของเรา ถอนความถือหมั้น ด้วยตัณหามานะทิฏฐิเสียจากสันดาน เห็นว่าไม่มีใครแก่ ไม่มีใครเจ็บ ไม่มีใครตาย

ส่วนทั้งห้านี้เกิดขึ้นแล้วแปรปรวนไป ไครมาลงใน
 สมมติถือหมั้นว่า เป็นตัวตนก็อดทนได้ยากแลแตก
 ดับไปเอง จนถึงเพิกเฉยได้ ในกายใจไม่ยินดียินร้าย
 ในสมณันั้น ภาวะนาคจัดเป็นวิปัสสนาภาวะนา
 วิปัสสนาภาวะนาค เมื่อสาธุชนมาเจริญให้แก้กล้าแล้ว
 ถ้าอุปนิสัยมีอยู่ ก็อาจให้ผู้นั้นได้บัลลุ่มภักผลในชาตินี้
 แม้จะไม่สามารถให้มัลลภักเกิดได้ทันตาเห็น ก็ยังมี
 อานิสงส์ คือขัดเกลากิเลสบาปกรรมเครื่องเศร้าหมอง
 จิตต์ ให้น้อยเบาบางลงจากสันดาน แลให้สาธุชนผู้
 เจริญกล้าหาญ ปราศจากความสดุ้งหวาดหวั่นครัน
 คร้ามแต่ทุกข์ภัยทั้งปวง มีแต่เจียมตายเป็นต้น มี
 อหยาสรย์น้อมไป ในกุศลละอายแต่ความประพฤติชั่ว
 ด้วยกายวาจาใจอันจะให้ทุกข์เป็นวิบาก ความอบรมทำ

ให้มากในวิปัสสนา มีอานิสงส์เป็นอะเนนกายนี้ ฯ

อนึ่งความขัดเกลากิเลส ให้เบาบางจากสันดาน นั้น สาธุชนไม่ควรจะเพิกเฉยเสียว่า แม้ถึงสงบรับได้แล้ว ก็คงเกิดขึ้นได้อีกควรจะทำโดยส่วนเดียว เพราะว่ากิเลสบาปกรรมนั้น เมื่อเกิดขึ้นครอบงำจิตต์แรงกล้านักแล้ว ก็ชักนำให้ผู้นั้นประพฤติดุจจะรติบาปอะกุศลทำลายตนเอง แลเบียดเบียนผู้อื่นให้ย่อยยับเป็นต้นว่าโลก ความอยากได้ เมื่อเกิดแรงกล้าขึ้นในสันดานผู้ใดแล้ว ก็ให้ผู้นั้นแสวงหาภามารมณ์ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส อันเป็นที่รักใคร่ชอบใจ แลสมบัติมีวิญญาณ แลหาวิญญาณมิได้โดยไม่ชอบ ลักถ้อแย่งชิงข่มเหงเบียดเบียนผู้อื่น มาบำเรอตนให้เป็นสุข โทษะคือความที่จิตต์คิดประทุษร้าย เมื่อ

เกิดแรงกล้าขึ้นในสันดานผู้ใดแล้ว ก็ให้ผู้นั้นคิดผูก
 เวร หมายมั่นคอยล้างผลาญผู้ที่ตนเคืองแค้น ให้ได้
 ความล้าปากฉิบหายล้มตาย โมหะคือความหลง เมื่อ
 เกิดขึ้นแรงกล้าในสันดานผู้ใดแล้ว ก็ให้ผู้นั้นสำคัญ
 ผิดๆ ไป เหนชอบปนผิด เหนผิดปนชอบ แล้ว
 ประกอบแต่การไม่ดี ไม่เป็นที่ตั้งแห่งประโยชน์ เมื่อ
 มาแสวงหาอุบายจะให้ได้ความสุขกายสุขใจ ในทางที่
 ผิดไม่ชอบธรรมอย่างนี้ ความประพฤติกายวาจาใจ
 ด้วยอำนาจโลกโกรธหลงนั่นเอง กลับจะนำทุกข์กาย
 ทุกข์ใจ ที่ไม่หวังไม่อย่าได้เลยมาให้ ก็เลสบบปธรรม
 เมื่อเกิดแรงกล้าแล้ว บ่อมนปนไปเพื่อความทุกข์แก่
 ตนเอง แลผู้อื่นนี้ ความหมั่นขัดเกลาก็เลสให้น้อย
 เบาบาง มิให้เกิดสะสมมากมูลในสันดาน จึงเป็น

ความดีความชอบ ควรที่สาธุชนจะประกอบประพฤดี
เปรียบเหมือนภาชนะนะ ทองแดงทองเหลืองทองขาว
ถึงจะไม่สุกปราศจากมนทิน คือสนิมทุกเมื่อเหมือน
ภาชนะทองคำเงินก็จืดอยู่ ถึงอย่างนั้นเมื่อบุตกลหมั่น
ขัดถูอยู่เนืองๆ แล้วยังกงจะผ่องใส ตามกำเนิดของตน
ที่สามารถจะเป่นไป ได้ ดีกว่าหมดจดกว่าภาชนะที่
เจ้าของทิ้งไว้ ให้สนิมจับไม่ขัดถู ฯ

ความพิจารณาใน อะภินิหารจะเวกษณะ
ทั้ง ๕ สถานนั้น ดูเหมือนว่าจะปิด วิบัติสละนาบุญญา
เสียมิให้เกิด เพราะถือเอาสมมติ คือเราแก่เรา
เจ็บเราตายเป่นอารมณ์ เมื่อความหลงในสมมติยังมีอยู่
แล้ว วิบัติสละนาก็ไม่เกิด ถึงอย่างนั้นก็ชื่อว่าพระผู้
มีพระภาคเจ้า ตรัสสอนให้เจริญวิบัติสละนาโดยประ

ขยายให้หน่วร่างกายจิตต์ใจไม่เที่ยง เปนทุกข์ไม่ใช่ตน
 ด้วยสภาวะทั้งสามข้างต้น ตามสมควรแก่เวณชยะ
 สัตว์ที่มีปัญญาอ่อน พอจะพิจารณาเห็นได้ง่าย ๆ กว
 ที่จะพิจารณาภูมิธรรมอันสุขุมเลอียด เมื่อพิจารณา
 ในสมมติอย่างนี้ ขำนิขำนาญจนเกิดปัญญาแก่กล้า
 แล้ว จึงละสมมตินั้นเสีย แยกออกพิจารณาโดย
 ลักษณะะ คือความเป็นส่วน ๆ เป็นต้นว่า ส่วนนี้
 รูปกาย ส่วนนี้จิตต์ใจ แลโดยลักษณะะ คือความ
 เปนของเสมอกัน คือไม่เที่ยง เปนทุกข์ ไม่ใช่ตน
 เมื่อเป็นอย่างนี้ก็ชื่อว่าดำเนินในทางวิปัสสนา เปรียบ
 เหมือนภาชนะทองแดงแลทองเหลือง ที่บุทกลจะ
 แฉ่ทอง ไม่สามารถจะแฉ่ได้ทั้งกำลังสนิมยังจับอยู่
 ต้องขัดถูจนสนิมมันขึ้นเงาดีแล้ว จึงแฉ่ได้ฉฉฉ

อภินันทนาการ

จาก

ห้องสมุดกระทรวงศึกษาธิการ

พระผู้มีพระภาคเจ้าผู้ฉลาดในเทศนา เมื่อจะทรงฝึก
 หัดสอนเวเนยยะสัตว์ ที่มีปัญญาทราม ก็ต้องทรง
 แสดงในสมมติก่อนแล้ว จึงตรัสสอนให้ละสมมติ
 นั้นเสีย มีอุปมาขนั้น สาธุชนอุบาทกอุบาทิกาพึง
 เจริญระมะณะภาวณะ แล้ววิปัสสนาภาวณะโดยย่อ
 ดังกล่าวมานี้ เทอญ

W 20

